

INSON VA JAMIYAT RIVOJIDA SPORTNING IJTIMOIIY ROLI

Turdimuratov Yangiboy Allamuratovich

Tarix fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

O'zbekiston davlat jismoniy tarbiya va sport universiteti

E-mail: new_rich80@mail.ru

ANNOTATSIYA: *Ma'lumki, barcha sohalar kabi sportning ham asosiy vazifalarini oydinlashtirmasdan turib, uning shaxs va jamiyat hayotida tutgan o'rni va ahamiyatini to'g'ri aniqlash mumkin emas. Mazkur maqolada sportning ijtimoiy funksiyalari, ya'ni inson va jamiyat ravnaqi uchun muhim bo'lgan asosiy vazifalari, aniqrog'i uning shaxs rivojlanishidagi hamda jamiyot taraqqiyotidagi ijtimoiy roli tahlil qilingan.*

Kalit sozlar: *jismoniy tarbiya, sport, inson, jamiyat, ijtimoiy funksiyalar, raqobat-etalon, evristik-yutuq, tarbiyaviy, sog'lomlashtirish-rekreativ, estetik-emotsional, ijtimoiylashuv va ijtimoiy integratsiya, kommunikativ, iqtisodiy.*

АННОТАЦИЯ: *Известно, что без выяснения основных задач спорта, как и всех сфер, невозможно правильно определить его роль и значение в жизни личности и общества. В данной статье анализируются социальные функции спорта, т.е. основные задачи, имеющие важное значение для развития человека и общества, точнее, его социальная роль в развитии личности и общества.*

Ключевые слова: *физическая культура, спорт, человек, общество, социальные функции, соревновательно-эталонная, эвристически-достиженческая, воспитательная, оздоровительно-рекреативная, эмоционально-зрелищная, социальная интеграция и социализации личности, коммуникативная, экономическая.*

ABSTRACT: *It is known that without clarifying the main objectives of sport, like all spheres, it is impossible to correctly determine its role and significance in the life of the individual and society. This article analyzes the*

social functions of sport, i.e. the main tasks that are important for the development of man and society, more precisely, his social role in the development of the individual and society.

***Key words:** physical culture, sport, person, society, social functions, competitive-standard, heuristic-achievement, educational, health-improving-recreational, emotional-entertainment, social integration and socialization of the individual, communicative, economic.*

Sport zamonaviy jamiyat tuzilishining bir qismi bo'lib, uning ijtimoiy ahamiyati universaldir. Sportning ko'p qirrali ahamiyati uning funksiyalarining ko'pligini belgilaydi. Raqobatsiz, g'alabasiz, mag'lubiyatsiz sport mavjud emasligiga qaramay, uning vazifalari faqat raqobatbardosh maqsadlarga erishish bilan cheklanmaydi. *Sport funksiyalari* deganda shaxsga va insoniy munosabatlarga ta'sir qilish, shaxs va jamiyatning muayyan ehtiyojlarini qondirish va rivojlantirishning ob'yektiv ravishdagi o'ziga xos xususiyatlari tushuniladi. Bu shuni anglatadiki, funksiyalar o'z-o'zidan emas, balki asosan insonning sportning tegishli, moddiy va ma'naviy qadriyatlaridan foydalanishga qaratilgan faol faoliyati orqali to'liq amalga oshiriladi [6].

Sport – bu jamiyat madaniyatining namoyon bo'lishi bilan bog'liq bo'lgan ijtimoiy hodisa bo'lib, u inson faoliyatining o'ziga xos jarayoni va natijasi, odamlarning harakat faoliyatini takomillashtirish va baholash, ularning ijtimoiy burchlarini bajarishga hissa qo'shish vositasi va usuli hisoblanadi. Zamonaviy jamiyatda keng ommani, ayniqsa, xalqimiz kelajagi bo'lgan yoshlarni sportga jalb etish muammosi har qachongidan ham dolzarb bo'lib bormoqda [8].

Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, sportning ijtimoiy ahamiyati masalasi mahalliy tadqiqotchilar ishlarida deyarli kuzatilmaydi. Faqat ayrim mahalliy tadqiqotchilar (I.Yu.Razuvayeva, O.V.Dachayev, O.E.Umirzoqov, F.A.Maxmatquloy) ishlarida O'zbekistonda bolalar sportining rivojlanishi, jismoniy tarbiya va sportning ta'lim tizmidagi ijtimoiy ahamiyati masalalari bayon etilgan. Xorij mualliflaridan A.G.Antipiyev, I.A.Arnoldov,

S.N.Artanovskiy, M..M.Baxtin, V.K.Balsevich, N.A.Bernshteyn, E.V.Bogolyubova, A.P.Bondarchuk, I..M.Byxovskaya, N.N.Vizitey, S.M.Vaitsexovskaya, S.M.Vaitsexovskiy, Yu.V.Verxoshanskiy, A.N.Vorobyov, L.S.Vygodskiy, M.A.Godik va boshqa sotsiologlar, jismoniy tarbiya va sport nazariyotchilari va amaliyotchilari ishlarida sportning ijtimoiy institut sifatida shaxs rivojlanishidagi o‘rni ko‘rib chiqilgan va tahlil qilingan [7].

Sportning ijtimoiy funksiyalari shartli ravishda spetsifik (voqelikning maxsus hodisasi sifatida faqat unga xos) va umumiyga bo‘linadi. Birinchisi alohida hodisa sifatida faqat sport uchun xarakterlidir. Ikkinchisi esa ijtimoiy va jamiyat uchun muhim ahamiyatga ega bo‘lgan funksiyalarni o‘z ichiga oladi. Ushbu guruhlarining har biri bir nechta turli yo‘nalishlarni qamrab oladi [15]. Spetsifik funksiyalarga raqobat-etalon va evristik-yutuq funksiyalar, umumiyga esa – ta’lim, tarbiya va rivojlanish, sog‘lomlashtirish-rekreativ, estetik (emotsional), ijtimoiylashuv va ijtimoiy integratsiya, kommunikativ, iqtisodiy va siyosiy funksiyalar kiradi [5]. Ya’ni sportning umumiy funksiyalari spetsifik funksiyalarga nisbatan ko‘proq. Ular, shuningdek, ijtimoiy ahamiyatli deb ham ataladi.

Raqobat-etalon funksiyasi. Sportning o‘ziga xosligining asosi raqobat faoliyatining o‘zi bo‘lib, uning mohiyati g‘alaba qozonish yoki yuqori shaxsiy sport natijasi yoki sport musobaqalarida o‘rinni egallashga qaratilgan bellashuvlar jarayonida insonning muayyan imkoniyatlarini maksimal darajada aniqlash, taqqoslash va ob’yektiv baholashdan iborat. Sportning mazkur yo‘nalishi musobaqalarga tizimli tayyorgarlik ko‘rish va ularda ishtirok etish shaklida qurilgan sport faoliyati mohiyatidan kelib chiqadi [6]. Shu munosabat bilan jismoniy tarbiyaning bir qator umumiy funksiyalari sportda o‘ziga xos ifodasini topadi. Sportda qayd etilgan rekordlar va boshqa eng yuqori yutuqlar, go‘yo maksimal standartdir, insonning ma’lum qobiliyatlarini rivojlantirish – bu ularning takomillashuvining mumkin bo‘lgan darajasini baholaydigan mezondir [14].

Sportning ushbu funksiyasi eng yuqori natijalar sportida maksimal darajada namoyon boʻladi. Shunga qaramay, u ommaviy turlarga ham xosdir. Sportda qayd etilgan rekord va yutuqlar, tasnif meʼyorlarining bajarilishi keng eʼtirof etilib, insonning individual va umumbashariy imkoniyatlarining oʻziga xos koʻrsatkichi boʻlib xizmat qilmoqda. Texnik standartlardan farqli oʻlaroq, “sport standarti” tarixan oʻzgarishsiz qolmaydi, balki doimo rivojlanib boradi va shu bilan sportchining oʻzini-oʻzi takomillashtirishga qaratilgan saʼy-harakatlarini ragʻbatlantiradi [2].

Evristik-yutuq funksiya. Sport insonning oʻz imkoniyatlarini bilishi, ularni amalga oshirishning samarali usullarini izlash bilan bogʻliq boʻlgan ijodiy izlanish faoliyati bilan tavsiflanadi. Bu odamlarning oʻz imkoniyatlarini bilishi bilan bir vaqtda ularni amalga oshirish va koʻpaytirishning samarali usullarini izlash bilan bogʻliq. Ushbu funksiya ham eng yuqori natijalar sportida toʻliq namoyon boʻladi. Chunki bunday yutuqlarga erishish yoʻlida mashgʻulotlar tizimini muttasil takomillashtirish, mashgʻulotlarning yangi usullari, texnika va taktik yechimlarning yangi modellarini topish muhim ahamiyatga ega [15].

Sportda ulkan tabiiy laboratoriyada boʻlgani kabi, inson imkoniyatlarini safarbar qilish va oshirishning yangi usullari izlanmoqda (dogʻning evristik maʼnosi ijodiy izlanish faoliyati sifatida). Shu tariqa sport ulkan ijodiy laboratoriya kabi insoniyat yutuqlari choʻqqilariga yoʻl ochadi. Buni Nobel mukofoti sovrindori Archibald Xillning soʻzlari bilan aytganda, eng koʻp konsentrlangan fiziologik maʼlumotlar fiziologiya boʻyicha kitoblarda emas, balki jahon sporti rekordlarida mavjud [5].

Sportning oʻziga xos ijtimoiy funksiyalari sport harakatining turli yoʻnalishlarida (boʻlimlarida) teng ravishda ifodalanmaydi, ular “eng yuqori natijalar sporti” (uni koʻpincha “katta sport” deb ham ataladi) va “asosiy sport” (ommaviy sport) deb ataladi. Eng yuqori natijalar sporti, uning nomi koʻrsatganidek, toʻgʻridan-toʻgʻri sport natijalarining mutlaq parametrlariga, shu jumladan xalqaro, umuminsoniy miqyosdagi yutuqlarga qaratilgan. Ommaviy sport bundan farqliroq ravishda umumiy darajaga erishishni taʼminlaydi [9].

Ta'lim, tarbiya va rivojlanish funksiyasi. Ijtimoiy funksiya, birinchi navbatda, shaxsga yo'naltirilgan ta'lim, o'qitish va rivojlantirish funksiyasini o'z ichiga oladi. Sport nafaqat jismoniy va sportni yaxshilash, balki axloqiy, estetik, intellektual va mehnat tarbiyasi uchun ham katta imkoniyatlar yaratadi. Sportning jozibador kuchi, jismoniy va ruhiy kuchning namoyon bo'lishiga qo'yiladigan yuqori talablar shaxsning ma'naviy fazilatlari va xislatlarini shaxsga yo'naltirilgan holda tarbiyalash uchun keng imkoniyatlar yaratadi [3]. Biroq, ta'lim maqsadlariga erishishda yakuniy natija nafaqat sportning o'ziga, balki butun ta'lim va rivojlanish tizimining ijtimoiy yo'nalishiga bog'liqligi muhimdir. Shunday qilib, sportning tarbiyaviy imkoniyatlari o'z-o'zidan emas, balki sport sohasida rivojlanadigan ta'limga yo'naltirilgan munosabatlar tizimi orqali amalga oshiriladi [10].

Agar sport uzviy ravishda mustahkam tashkil etilgan ijtimoiy-pedagogik tizimga kiritilsa, u shaxsni tarbiyalashning, ayniqsa, jismoniy tarbiyaning eng samarali vositalaridan biridir. Ma'lumki, sport shu maqomda qadimdan umumiy ijtimoiy ta'lim tizimiga kirgan. Ko'pincha sportni "hissiyotlar maktabi", "xarakter maktabi", "iroda maktabi" deb atashgan. Sportning haqiqiy tarbiyaviy ahamiyati hal qiluvchi darajada undan kim va qanday foydalanishiga bog'liq [15]. Jismoniy mashqlar va sport insonda iroda, halollik, mardlik, mehnat sifatlarini tarbiyalash uchun imkoniyatlar yaratish, insonparvarlik e'tiqodlari, raqibga hurmat tuyg'usini rivojlantirish, ijtimoiy faollikni shakllantirish kabi muhim ahamiyatga ega bo'lgan fazilatlarni shakllantiradi. Ma'lumki, murabbiy va sportchi, sportchi va hakam, o'zaro sportchilar o'rtasidagi munosabatlar xulq-atvor qoidalariga ongli ravishda rioya qilishni talab qiladi. Jismoniy tarbiya va sport jarayonida inson ko'p yangi narsalarni o'rganadi, harakat qobiliyatlarini rivojlantiradi, natijalarni yaxshilash usullarini izlaydi. Jismoniy tarbiya va sport ijodkorlikni rivojlantirish va kognitiv faollikni shakllantirish uchun keng imkoniyatlar yaratadi [13].

Sog'lomlashtirish-rekreativ funksiyasi sportning inson tanasining holati va faoliyatiga ijobiy ta'sirida namoyon bo'ladi. Bu, ayniqsa, bolalik va o'smirlik davrida yaqqol namoyon bo'ladi. Shu davrda salomatlik poydevori qo'yiladi,

tizimli jismoniy mashqlar qilish ko'nikmalari, shaxsiy va jamoat gigiyenasi odatlari shakllanadi. Shu bilan birga, sport mashg'ulotlari ijobiy his-tuyg'ularni keltirib chiqaradi, bolaning ruhiyatini muvozanatlashtiradi. Ular ruhiy charchoq bilan kurashishga va "mushak quvonchini" bilishga yordam beradi. Ma'lumki, tizimli mashqlar kasalliklarning oldini olishga yordam beradi. Bunda sport bilan shug'ullanishning shakllanayotgan va rivojlanayotgan organizmga foydali ta'siri beqiyosdir. Bolalardagi gipodinamiyaning salbiy oqibatlarini bartaraf etishda sportning roli ayniqsa juda kata [12].

Katta yoshdagi aholi bilan ishlashda ham sport katta rol o'ynaydi. Bu ishda va uyda harakat faolligining keskin pasayishi bilan tiklanish, ilmiy va texnologik taraqqiyotning salbiy ta'siridan himoya qilish vositasidir. Sport – sog'lom bo'sh vaqt, dam olish va ko'ngil ochishni tashkil etishning eng mashhur shakllaridan biri hamdir. Bu, ayniqsa, yuqori natijalarga erishish maqsadi qo'yilmagan ommaviy sportda yaqqol namoyon bo'ladi [14].

Estetik-emotsional (ko'ngilochar) funksiya sportning (uning ko'p turlari) estetik xususiyatga ega bo'lib, insonning jismoniy va ma'naviy fazilatlari uyg'unligida namoyon bo'lishi va san'at bilan chegaralanishida namoyon bo'ladi. Shu nuqtai nazardan, gimnastika va badiiy gimnastika, figurali uchish, suvga sho'ng'ish va boshqalar kabi murakkab muvofiqlashtirilgan sport turlari ayniqsa jozibali bo'lib, inson tanasining go'zalligi, texnik jihatdan murakkab va nafis harakatlar, bayramona kayfiyat – bularning barchasi haqiqiy sport muhlislarini o'ziga jalb qiladi. Bu odamlarning hissiy dunyosiga ta'sir qiladi, ko'pchilik uchun jozibali ko'rinish sifatida qiziqdir [9]. Sportning tomosha sifatida ommaviyligi ko'pchilikning shaxsiy va jamoaviy manfaatlariga ta'sir qiluvchi hissiylik va idrokning keskinligi, shuningdek, deyarli hamma uchun tushunarli bo'lgan "sport tili"ning universalligi bilan tavsiflanadi.

Deyarli hamma uchun sport hissiy jihatdan boyligi bilan qiziq tomoshadir. Zamonaviy texnika aloqa vositalari, ayniqsa televideniye, sport tomoshalari tomoshabinlarining har qachongidan ham kengayishiga hissa qo'shdi va bu sportning insoniyatning hissiy dunyosiga ta'sirini oshirdi. Muxlislarsiz sport har

qanday umumiy ahamiyatga ega ijtimoiy hodisa bo'lib qolar edi. Muxlislar sport maydonchasida kurashayotganlarga hamdard bo'lib, o'zlarini ularning har qandayiga o'xshatadilar, go'yo ular o'zlari sport janglarida, qahramonlar kurashida, sport mojarolarini hissiy va majoziy darajada hal qilishda qatnashadilar, ularga ergashish uchun yorqin misollar, o'z hayotiy pozitsiyasida o'zini namoyon qilish uchun sabablar topadilar [10].

Ijtimoiylashuv va ijtimoiy integratsiya funksiyasi. Sport shaxs ijtimoiylashuvi va ijtimoiy integratsiyasining kuchli omilidir. Sport odamlarni jamiyat hayotiga jalb etish, unga qo'shilish va ishtirokchilar o'rtasida ijtimoiy munosabatlar tajribasini shakllantirishning kuchli omillaridan biri hisoblanadi. Sportning ommaviyligi, uning xalq bilan aloqadorligi uni ommaviy ongning boshqarishning samarali vositasiga aylantirdi. O'ziga xos sport munosabatlari (shaxslararo, guruhlararo, jamoalararo) sport doirasidan tashqariga chiqadigan ijtimoiy munosabatlar tizimida u yoki bu tarzda ishtirok etadi. Ushbu munosabatlarning umumiyligi sportning shaxsga ta'siri, uning ijtimoiy tajribasini sport sohasida ham, kengroq miqyosda ham o'zlashtirishning asosini tashkil qiladi. [14]. Sportning ommaviyligi, sport yutuqlarining xalq, millat, davlatning nufuzli manfaatlari bilan tabiiy baholanishi uni ommaviy ongga ta'sir etishning qulay yo'nalishiga aylantiradi. Zamonaviy dunyoda bu yo'nalish tijorat maqsadlarida ham qo'llaniladi.

Sport harakati ommaviy ijtimoiy harakat sifatida ijtimoiy integratsiya omillaridan biri sifatida katta ahamiyatga ega bo'ldi, ya'ni, odamlarni ularni qondirish uchun umumiy manfaatlar va faoliyatdan kelib chiqqan holda guruhlarga, tashkilotlarga, uyushmalarga, klublarga birlashtirdi. Sportning ommaviyligi, sport muvaffaqiyatining xalq, millat va davlatning nufuzli manfaatlari bilan tabiiy baholanishi uni ommaviy ongga ta'sir etishning qulay kanaliga aylantiradi [4].

Kommunikativ (aloqa) funksiyasi. Insoniyat taraqqiyotining hozirgi davrida jamiyatni insonparvarlashtirish sportni xalqaro munosabatlar, xalqlarning o'zaro hamjihatligi va madaniy hamkorligi, yer yuzida tinchlikni mustahkamlash

omiliga aylantirmoqda. Sport uzoq vaqtdan beri xalqaro aloqada yetakchi o‘rinlardan birini egallagan. Bizning davrimizda xalqaro sport aloqalari global miqyosda rivojlanib, sport harakatining “Sport hamma uchun” va Olimpiya harakati kabi shakllari zamonamizning eng keng xalqaro harakatlariga aylangani ajablanarli emas. Qayd etish joizki, ayni paytda Xalqaro olimpiya qo‘mitasi 200 ga yaqin milliy olimpiya qo‘mitasini birlashtirgan [11].

Iqtisodiy funktsiya. Sportning iqtisodiy ahamiyati katta bo‘lib, u sportni rivojlantirishga yo‘naltirilayotgan mablag‘lar, birinchi navbatda, aholi salomatligi darajasini, umumiy ko‘rsatkichlarni oshirish, inson umrini uzaytirishda yuz barobar o‘z samarasini berishida ifodalanadi. Katta moliyaviy resurslar, ham davlat, ham xususiy tomondan sportga sarmoya kiritiladi. Sport inshootlaridan foydalanish va sport tadbirlarini o‘tkazishdan olingan daromad ham yuqori va iqtisodiy ahamiyatga ega. Sport tomoshalari va sport inshootlarini ishlatishdan olingan moliyaviy resurslar ham iqtisodiy ahamiyatga ega [15].

Zamonaviy jamiyatda iqtisodiyot va sport tushunchalari bir-biridan ajralmasdir. Sport sanoati sport tovarlari ishlab chiqarish, sport reklama biznesi, professional sport, ommaviy axborot vositalarini o‘z ichiga oladi. Sport biznesi har qanday davlat iqtisodiyotini qo‘llab-quvvatlovchi jadal rivojlanayotgan sanoatdir. Olimpiada o‘yinlari, jahon chempionatlari va kuboklari, boshqa nufuzli musobaqalarni tashkil etish va o‘tkazish huquqi uchun bunday shiddatli kurashning avj olgani bejiz emas. Sport tomoshasi o‘zining yorqinligi, oldindan aytib bo‘lmaydiganligi va intrigasi bilan kishilarni o‘ziga jalb qiladi. Zamonaviy sportning jadal tijoratlashuvi daromad olish bilan bog‘liq: homiylikdan, turli musobaqalarni translyatsiya qilish uchun televideniye huquqlarini sotishdan, reklama kampaniyalaridan, chiptalar, ramzlar, atributlar, sportchilar va murabbiylar o‘rtasidagi shartnomalar natijasida olingan mablag‘lardan. Millionlab odamlar sport sohasiga jalb qilingan. Sport ish o‘rinlarini yaratadi, keng turdagi sport tovarlari va xizmatlarini ishlab chiqaradi [14].

Siyosiy funktsiya. Sportdan siyosiy vosita sifatida ham foydalaniladi. Masalan, u milliy obro‘-e‘tiborni shakllantirishga yordam beradi. Bundan

tashqari, ko‘pincha saylov kampaniyalarida, partiyalar mashhur sportchilarni jalb qilganda, siyosiy maqsadlarda foydalaniladi.

Turli viloyatlar, hududlar, mamlakatlarda o‘tkazilayotgan sport musobaqalarida turli millat vakillari ishtirok etib, boshqa mamlakatlar xalqlarining tarixi, madaniyati, turmush tarzi va turmush tarzi, millati va mentaliteti bilan yaqindan tanishmoqda. Musobaqalarni tomosha qilayotgan sportchilar va tomoshabinlarning xalqaro tarbiyasiga ko‘p jihatdan sport musobaqalari o‘tkaziladigan do‘stona muhit, ularni o‘tkazish qoidalari, raqibga hurmatni talab qiladigan, turli millat sportchilarining birgalikdagi mashg‘ulotlari yordam beradi. Xalqaro sport musobaqalari irqiy xurofotlarni yengish, xalqaro hamkorlikni rag‘batlantirish, boshqa madaniyatlarga hurmatni, bag‘rikenglikni shakllantirish va odamlar o‘rtasida o‘zaro tushunish muhitini yaratishga yordam beradi.

Sport bilan shug‘ullanadiganlar nafaqat ijtimoiy faol, balki yaqinlari, do‘stlari va hamkasblariga ham ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Inson jismoniy tarbiya va sport mashg‘ulotlariga qanchalik faol qatnashsa, omadga, kimningdir yordamiga, to‘g‘ri odamlar bilan muloqotga, moslashish qobiliyatiga shunchalik kam umid bog‘laydi. Inson o‘ziga tayanishga odatlanib qoladi va farovonlikka erishish uchun maqsadni belgilashga, qobiliyatiga, iste’dodiga, mehnatsevarligi va vijdoniga tayanadi. Bu yerda jismoniy tarbiya va sportning eng muhim ijtimoiy funksiyalarini ko‘rish mumkin. Shu bilan birga, zamonaviy jamiyatning jismoniy tarbiya va sport kabi hodisasining ijtimoiy funksiyalari haqida gapirganda, ushbu “ijtimoiy funksiyalar” har bir shaxsning, jamiyat har bir a’zosining faol pozitsiyasi va harakatlaridan iborat ekanligini unutmashimiz kerak.

REFERENCES

1. Барабанова А.И., Золотарева А.А. Социальная роль спорта в развитии общества [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://conf-v.narod.ru/A4.pdf>.
2. Бунин В.Я. Основы теории соревновательной деятельности: учебно-методическое пособие. – Минск: БГОИФК, 1986. – С. 32.

3. Воронов Н.А., Шипов Н.А. Особенности спорта как социального института // Политика, экономика и социальная сфера: проблемы взаимодействия. Сборник статей Vмеждународной научно-практической конференции. – Новосибирск, 2016. – С. 142–147.
4. Воронов Н.А., Козниченко И.В., Авдеева С.Н. Социальное значение спорта: сборник трудов конференции // Наука, образование, общество: тенденции и перспективы развития: материалы IX Междунар. науч.-практ. конф. (Чебоксары, 12 февр. 2018 г.) – Чебоксары: ЦНС «Интерактив плюс», 2018. – С. 164-165.
5. Иванченко Е.И. Теория и практика спорта: пособие в 3 ч. – Минск; БГУФК, 2018. – ч. 1: Фундаментальные аспекты теории спорта. – С. 180.
6. Козлова С.В., Бирюкова А.С., Вольский В.В. Социальные функции физической культуры и спорта // Молодой ученый. 2017. № 22 (156). - С. 435-437.
7. Коломникова Т., Воронин А., Слепова Л.Н., Хаирова Т.Н., Дижонова Л.Б. Социальная роль спорта в развитии общества и социализации личности // Успехи современного естествознания. 2013 № 10. – С. 206-207.
8. Лубышева Л.И. Социальная роль спорта в развитии общества и социализации личности // Физкультура и спорт.– 2007. – № 3. С. 17-25.
9. Матвеев Л.П. Основы общей теории спорта и системы подготовки спортсменов. - Киев: 1999. – С. 318.
10. Столяров В.И. Современные проблемы наук о физической культуре и спорте. Философия спорта: учебник. - М.: Советский спорт, 2015. – С. 464; Спиркин А. Р. Сознание и самооценка. М.: Политиздат, 1972. – С. 75.
11. Теория и методика физической культуры: учебник для студентов высших учебных заведений / под ред. Ю.Ф. Курамшина. – М.: Советский спорт, 2004. – С. 464.
12. Хасанов А.Т. Физическая культура и спорт как важный аспект в формировании личности // «Молодой учёный». № 11 (145). Март, 2017. – С. 527-528.

13. Холодов Ж.К., Кузнецов В.С. Теория и методика физического воспитания и спорта: учебное пособие для студентов высших учебных заведений. - 6-е изд., стер. - М: Академия, 2008. – С. 480.
14. Титаренко С.А. Социальный функции спорта // Психолого-педагогические проблемы безопасности человека и общества. № 1 (34), 2017. – С. 30-35.
15. <https://studwork.ru/spravochnik/fizkultura/funkcii-sporta>.
16. Турдимуратов Я. О ‘zbekistonda etnosportni ommalashtirish va rivojlantirishning asosiy yo ‘nalishlari //Актуальные проблемы спортивной науки. – 2023. – Т. 1. – №. 2. – С. 125-128.
17. Allamuratovich T. Y. YANGI O‘ZBEKISTONDA JISMONIY TARBIYA VA SPORTGA OID DAVLAT SIYOSATI //BARQARORLIK VA YETAKCHI TADQIQOTLAR ONLAYN ILMIY JURNALI. – 2023. – Т. 3. – №. 5. – С. 575-581.
18. Turdimuratov Y. A. AN‘ANAVIY XO ‘JALIKDA FENOLOGIK BILIMLARNING O ‘RNI VA AHAMIYATI //International scientific journal of Biruni. – 2023. – Т. 2. – №. 3. – С. 257-264.
19. Jumayev U. X. et al. ANALYSIS OF THE FINANCIAL POLICY OF THE RUSSIAN EMPIRE IN OFFICIAL DOCUMENTS //Modern Science and Research. – 2023. – Т. 2. – №. 12. – С. 1202-1209.
20. Турдимуратов Я. А. КОЧЕВОЕ ХОЗЯЙСТВО УЗБЕКОВ ЮЖНОГО УЗБЕКИСТАНА В КОНЦЕ XIX–НАЧАЛО XX ВВ //Educational Research in Universal Sciences. – 2022. – Т. 1. – №. 7. – С. 546-557.
21. Turdimuratov Y. A. O ‘ZBEKISTONDA BOLALAR SPORTINI RIVOJLANTIRISHGA OID DAVLAT SIYOSATI //Educational Research in Universal Sciences. – 2023. – Т. 2. – №. 2. – С. 144-152.
22. Turdimuratov Y. A. NATIONAL VETERINARY MEDICINE IN TRADITIONAL UZBEK LIVESTOCK BREEDING //Theoretical & Applied Science. – 2019. – №. 3. – С. 468-471.

23. Турдимуратов Я. А. НАРОДНЫЕ ПОВЕРЬЯ В ТРАДИЦИОННОМ ХОЗЯЙСТВЕ УЗБЕКОВ, СВЯЗАННЫЕ С «КУЛЬТОМ СВЯТЫХ» //Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences. – 2023. – Т. 3. – №. 2. – С. 188-198.
24. Turdimuratov Y. A., Djo'rabayev A. M. STATE POLICY ON TRAINING SPECIALISTS IN THE FIELD OF PHYSICAL EDUCATION AND SPORTS IN THE NEW UZBEKISTAN //Modern Science and Research. – 2024. – Т. 3. – №. 2. – С. 141-146.
25. Turdimuratov Y. A. Etnosport–milliy sport turlari va xalq o‘yinlarini rivojlantirishning muhim omili //Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences. – 2023. – Т. 3. – №. 11. – С. 132-139.
26. Турдимуратов Я. О ‘zbekistonda etnosportni ommalashtirish va rivojlantirishning asosiy yo‘nalishlari //Актуальные проблемы спортивной науки. – 2023. – Т. 1. – №. 2. – С. 125-128.
27. Kaipbergenova, D. (2016). СНЕТ ТИЛИ О‘QITUVCHILARINING KASBIY VAZIFALARI VA PEDAGOGIC MANORATI HAQIDA. ВЕСТНИК КАРАКАЛПАКСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА ИМЕНИ БЕРДАХА, 33(4), 48-50.
28. Каипбергенова, Д. О. (2020). СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ПРАКТИКИ ОРГАНИЗАЦИИ СИСТЕМЫ ПОВЫШЕНИЯ КВАЛИФИКАЦИИ НА ОСНОВЕ ДИСТАНЦИОННОГО ОБУЧЕНИЯ. In Инновационное развитие: потенциал науки и современного образования (pp. 211-213).
29. Каипбергенова, Д. О. (2016). The role of language learning strategies in learning foreign languages. Молодой ученый, (12-4), 83-85.
30. Orakbaevna, K. D. (2023). MAMLAKATIMIZDA СНЕТ TILLARINI O'RGANISHDAGI ZAMONAVIY METOD VA METODOLIYA. Научный Фокус, 1(1), 1472-1478.
31. Orakbaevna, K. D. (2023). GLABALLASHUV DAVRIDA TA'LIM VA TARBIYANING UZVIYLIGI. Научный Фокус, 1(1), 1466-1471.

32. Kaipbergenova, D. (2023). BUGUNGI KUNDAGI MAMLAKATIMIZDA TA'LIM TIZIMIDAGI ISLOHOTLAR VA ULARNING NATIJALARI. World scientific research journal, 15(2), 3-7.
33. Каипбергенова, Д., & Жуманиёзова, Н. С. (2023). БУГУНГИ КУН ТАЛАБА ЁШЛАРИДА АХЛОҚИЙ ДУНЁҚАРАШНИ ШАКЛЛАНТИРИШ УСУЛЛАРИ. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 3(5), 652-668.
34. Orakbayevna, K. D., Normuminovich, M., & Muxiddinovna, M. Z. (2021). English language teaching methodology for non-native speakers. Linguistics and Culture Review, 5(S3), 1721-1725.